

ԼՐԵՆԵԼՅԱՆ

Pulmonine

ՀԱՐԱԹԱԹԵՐ

ԱԶԳԱՅԻՆ

ԳՐԱԿԱՆ և ԲՈՂՈՐԱԿԱՆ

367 ՏԱՐԻ

1906

5 ԱՂՐԻՆ ԹԻԻ 15

ԽԱՐԱԳԻՐ-ՏՆՕՐԵՆ

Մ. ՄԱՍՏՈՒՐԵԱՆ ՈՐԴԻ

ԻԶՄԻՐ

MONTAGNAN GIL

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Յ. ԱԼՓԻԱՐ	Քրոնիկ	353
Մ. ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ	Օ-Թաթիթի Աղջիկը	357
Ա. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ	Անձնական Մագնիսականութիւնը	359
ԹՂԹ. Կ. ՊՕԼՍՈՑ	Պոլսոյ Կեանքը	363
Ն. Հ. ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ	Ինչէ՞ն է որ Մէկը Նախատուած Կ'հա- մարի ինչպիսի՞նք Երբ Նախատինքը Գոյութիւն Զունի	365
Հ. Տ. ՆԱԶԱՐԵԱՆ	Հողին Տակ	373
Կ. ՆԱԽԱՍԱՐԴ	Գրական եւ Գիտական Շարժում	373
	Լրաքաղ	376

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԱԶԴ

ԷՆԿԻՐԻԻ Թերթիս զործակալութիւնը ստանձնած է փիրիմենսն ծանօթ դեղատեսակի գործակատար Տիար Լեւոն Երկանեան, լա- ժանորդագրուիլ փափաքողը կրնան գիմել յիշեալին:

Միանգամ ընդ միշտ կ'յայտարարենք մեր Մեծ. բաժանորդներուն և Գործակալներուն թէ ասկեց վերջ, պակաս թիւեր ստանալ փափակողք մինչև որ անոնց գինը չզրկեն նկատողութեան չպիտի առնուին իրենց յանձնարարութիւնները:

1903 թ' 1 և 2 թիւերը ո՛վ որ ունի և ծախել կուզէ, կրնայ գիմել Խմբագրատունս:

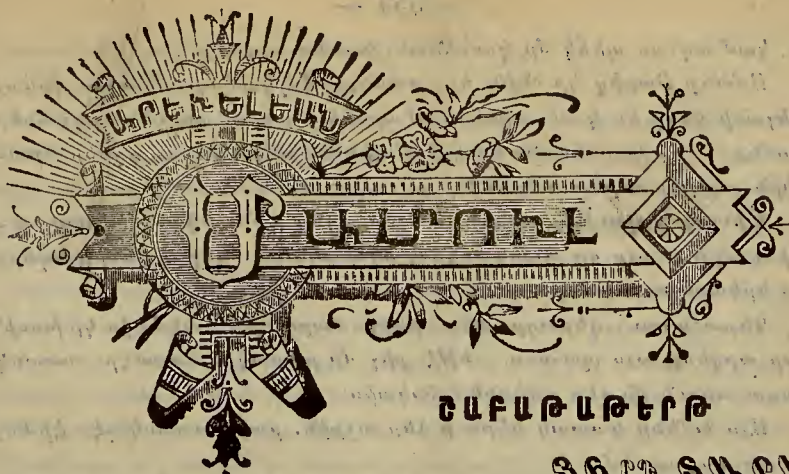
ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ ՍՏԵՓԱՆ ԻՓԼԻՔՃԵԱՆ

(ԱՅ ԵՕՐԿԻ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՈՒՂՂԱԿԻ ՓՈՂՈՑԻՆ ՄԷՋ)

Պատիւ ունի ծանուցանել Արգոյ հասարակութեան՝ թէ Փետրվար 6 է սկսեալ իւր մեծ վաճառատան մէջ, շատ մը բարեկամներու փափա- ճին զսհացում տալու համար, կանգոռնի ձիւղ մը հաստատած է, ճոխ բրդեղնի, խասաշի, ֆանէլայի, լինոյի, ճաշակաւոր պապմաներու, ֆօտրացուներու ևն. ևն. տեսակներու անմրցելի և խիստ աժան գիներով:

ՅԱԶՈՐԴ ԹԻԻՈՎ

Գ. ՊՈՒՊԼԻ	Ն. Հ. ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ
Յ. ԱԼՓԻԱՐ	Ե. ԱՐՄԷՆ
Մ. Ա. ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ	ԹՂԹԱԿԵՑ ԲԵՐԻՈՑ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ՅԵՐԳ ՏԱՐԾ

5 ԱՊՐԻԼ 1906

ԹԻԻ 15

Ք Ր Ո Ն Ի Կ

ՐԻՍՏՈՍ յարեաւ ի մեռելոց

Իրբեւ. թէ այդ յանցանքը եւս գործած ըլլայի, հազար ինը հարիւր վեց տարի ետքը — յանցանքներ կան որ *prescription* չունին — առօր պատիժը պէտք է որ եւս քաշեմ:

Այս անիմանալի իյօրհուրդին գաղտնիքը թախանցել միայն առ նոնց արտւած է որ ինծի պէս դժբաղդութիւնը ունին . . . Յարու-
թիւն կոչուելու:

Իրբեւ. դժբաղդութիւն, դժբաղդութիւն մըն է այս, որուն վրայ չեմ ներեր որ վայրկեան մը իսկ տարակուսիք: Քառասուն տարուան փորձառութիւն մը ինքնին, բաւական մեծ երայխաւորութիւն մը ըլլալու է ձեզի համար որ ըսածիս հաւատաք:

Յարութիւն . . . չորնալիք անունը:

Պատկած տեղէն եթէ յարութիւն չառնէր Ան, թերեւս կեանքէն դժգոյ՝ մեղաւ պատճառներէս գոնէ մէկը պակաս կը մնար:

Մարդիկ կան որ հաշմանդամ կը ծնին, ինչպէս որ մարդիկ կան որ բոլոր *ախտները* ձեռուրնուն մէջ կը ծնին: Բազմաւոր ծնածներ կան ինչպէս թօքախտաւոր ծնածներ: Ոմանք փարթամ անկողիններու մէջ ախտաբէք կուգան եւ ուրիշներ ողորմելի խշտակ-ներու վրայ: Մարդիկ կան որ աղնիւ ծնունդ ունին եւ մարդիկ կան որ գտեհիկ ծնած են: Տիրացու ծնածներ կան որ տիրացու կը մնան յաւիտեան: Կը գանուին այնպիսիներ որ կամար յօնքերով կը ծնին:

եւ կամ աղւոր պէնկ մը կռնենան ծնօտնուն վրայ:

Ոմանք Բարիզ կը ծնին եւ ոմանք Չմշկածախ: Մարդս կրնայ խելանի ծնիլ եւ կամ տխմար: Մարդիկ կան — արուեստագէտներ ասոնք որ կարծես ջուլթակի ձեռքն ծնած են եւ ուրիշներ սքաթիին աղջիկը ափերնուն մէջ:

Մինակ Յարութիւն ծնելուն պէս տղեղ բան չիկայ: Դժբաղդու թիւն մըն է այս որ աւագանէն կ'սկսի մինչեւ դերեզմանին եղերքը երկարելու համար:

Կնքաձայրս, գերազրապէս բարի մարդ մը — ականջը կը խօսի՞ կոր արդեօք այս պահուս, եթէ քիչ մը բարակը մտածէր ասանկ հաստ անուն մը չէր բակցներ ճակտիս:

Այս ամենը կատակ կերեւի ձեր աչքին, բայց ատանկ չէ, Հիմայ պիտի բացատրեմ:

Չատիկ է Գառնուկները կը մայեն, զաշտերը իրենց կանանչ սնդուսէ *toilette* ովը կը փայլին, ծառերը ծիլ կուտան, ծաղիկները կը բողբոջին, երկինք կը ժպտի, օդին մէջ աղւոր բան մը կայ, եկեղեցիին զանգակները ուրախ զուարթ կը հնչեն, տղաք կը խայտան, քա՛նանները կը ցնան — հապա՞ծ ծուխերը — Եպիսկոպոսը կը պատարագէ, ժողովուրդը կը հաղորդուի, աղքատները կը շատնան, գթութիւնը լայնօրէն կը բանայ իր թեւերը, *gloire*, կարմիր հաւկիթ, այցելութիւն:

Չատիկը ասանկ չի՞ գար բայց կերթայ կուգայ եւ ամենէն շատ ջիղերուս դպած բանը կըլլայ այդ:

Չատիկը, ինծի համար չարչարանքի օր մըն է, Աւագ Ուրբաթ:

Որովհետեւ Քրիստոս յարութիւն կ'անէ, պէտք է որ զիմացս ելլողը անպատճառ գայ ձեռքս սեղմէ իրեւ թէ կը կարգուիմ կոր:

Յարութիւն ըլլալու պէս գժուար բան չիկայ: Եւ իրեւ թէ այդ հինօրէնք անունը ունենալը բաւական չըլլար, պէտք է տանիս որ քառասուն օր չարունակ երեսիդ զարննի թէ Յարութիւն ես:

Համբարձում ըլլալը հազար անգամ արելի աղէկ է, գոնէ մէկ օր կը տեւէ:

Ծննդաբեր կիներուն պէս, բոլոր Յարութիւն եղողները պէտք է սպասեն որ քառասունքնին ելլայ: Իրեւ մեղմացուցիչ պարագայ վիժում չի կայ գործին մէջ, կիներ կան որ ամեն տարի զաւակ չեն բերեր, բայց տեսա՞ծ էք տարի մը որ հետը գոնէ Չատիկ մը չի բերէ: Մարդս երբ Յարութիւն է, *on l'est pour toujours!*

Ուրիշ անուն մը գիտէ՞ք որ ուրիշնով վերջանայ: Անուններու միակ բացառութիւնն է մերը:

Եւ ի՞նչ բան կայ սխալհիս վրայ որ ուրիշնով վերջանայ ու զիւրին եւ հաճելի բան մը ըլլայ միեւնոյն ատեն, Թուաբանութիւննր, աշխարհագրութիւնը, բնականը՞ութիւնը, տղայաբերութիւնը, հին աղկաց պատմութիւնը, վարժապետութիւնը՞ եւ կամ հայ վա-

ճառականի քով գրագրութիւնը:

Յարութիւնն ա՛հ, զգուելի անունը:

Եկեղեցին հնաք Բոլոր ջահերը վառուած են, բազմութիւն, մոմ, խունկ, հոտ, կիները Փրշ-Փրշ ներս կը մանեն, աղաքը կը վազվըղեն, քաղաքին ամենէն հարուստ, ամենէն ակտիւսոր աղաները քաղաքի ի ձեռին կը մուրան, տէրտէրները գործի վրայ են, տիրացուները ինչ ձայն ունին նէ կը պոսան, մեղաւորները կաղթեն, չափահաս աղջիկները կը խեղան, քչոցները կը շարժին, մեծ զանգակը կ'ղօղանջէ, մէյ մ'ալ նայիս, եօթը տարու լակոտ մը, ոտքերը փէշերուն խառնելով, անագին շապիկի մը մէջ կ'ընտաւ, իր երկու հասակը ունեցող մոմ մը ձեռքին մէջ, բեմին մէջտեղը կը կայնի, կ'աւարմիր կըլլայ, այտերը կուռեցնէ, կը գոցէ աչքերը, բերանը կը բանայ, եւ հարբուխ եղած աքաղաղի ձայնով կը պոռայ. — «Քրքրիիիստոս յարեա՛ւ . . . »:

Մեր չարչարանքը մեր պարբերական այդ *corvée* այդ վայրկեանին կսկսի:

Քեզի անանկ կուգայ որ եկեղեցի գանուող քոլոր բարեկամներդ հաւենին կը զանան կոր, արտայայտիչ *mimique*ով մը քեզի ընկու համար,

— Անուշովդ ապրիս:

Ամենուն ալ տօնը կուգայ, բայց տառանկ եկեղեցիին բեմէն չեն պոռար:

Ծայրի ուրիշներն, պէշան է այդ:

Եւ քարեկամներ ունին որոնց անուան տօնը ե՛րբ ըլլալը չեմ գիտցած: Շատերն ալ կը պահեն:

— Իմ անուշա Յուլիօին կուգայ երբեմն, երբեմն ալ Դեկտեմբերին — կըսեն քեզի եւ որովհետեւ Տէր Երեմիան չես, կըլլայ որ կը մտնաս եւ անունը կանցնի կերթայ:

Մենք՝ Յարութիւններս խուսափանք այդ ճամբան ալ չունինք: Ուղածիդ չափ պահէ, եթէ կընաս, լակոտին մէկը, օրը օրին, չինգ հազար հողիի ներկայութեանը, ճայիր-ճայիր պիտի պոռայ թէ «Քրիստոս յարեաւ . . . »:

Տարին տառներկու ամիս երբէք վրադ չի մտածող մէկը յանկարծ կը խելարբի եւ կարծես ինքը ըրած ըլլար կողմնացոյցի գիտը՝ հպարտութեամբ մը ինքզինքին կը բացազանչէ:

— Ծօ՛, մեր Արթիւրին տօնն է այսօր:

Եւ չորս կողմը չի նայած, չունիլը քու տունդ պիտի առնէ, եւ հակառակ եօթանասուն երկու ոտը սանդուղներուդ, վեր պիտի վազէ զքեզ չնորհաւորելու, իբրեւ թէ Յարութիւն կոչուիլը լնարիփեք մը ըլլար:

Չորս օրէ ի վեր թեւս տեղէն բրդաւցին լուազոյնները բարեկամներու: Չեմ գիտեր թէ ինչ պիտի ըլլար եթէ այդ *shake hand*—

ները թշնամիներուս կողմէ գային ինծի:

Ժամկոչէն սկսեալ մինչեւ մեր վարչական ժողովներու պատուարժան ատենապետները, — ի՞նչ գէշ բան է շատ բարեկամ ունենալը — եկեղեցիէն սկսան իրենց փըր գնել ձեռքիս մէջ եւ ոսկրներուս ցաւ պատճառելու աստիճան սեղմելով թաթիկս մաղթել որ անունովս ապրիմ:

Եւ ոչ մէկուն մտքէն անցաւ մաղթել ինծի որ քուեղերովս ապրիմ, փոխանակ անունովս ապրելու:

Ես պըխմիշ եղած եմ այդ անունը կրելէ, անոնք կը փափաքին որ այդ անունը վրայէս չի պակսի: Կենցաղագիտութիւն ըսուած բանէն որքա՞ն դուրի են անոնք:

Տրուած ըլլալով տօնախմբութեան քսութանօրեայ երկարատեւութիւնը, քիչեր կըցած են ինծի չափ ու սուսնասիրել ձեռքի թօթվումներու տեսակը:

Ձեռքի թօթվումները (*poignées de main*) երկու գլխաւոր տեսակի կը բաժնուին:

Ա. Անոնք որ հաճոյք կը պատճառեն քեզի Բ. Անոնք որոնցմէ խոյս կուտաս:

Սեղմել ճշմարիտ բարեկամի մը, գեղեցիկ կնկան մը, ազգեցիկ անձնաւորութեան մը ձեռքը, կը հասկնամ որ հաճելի բան մը ունենալ իր մէջ, որովհետեւ սիրտը գործօն դեր մը ունի այդ քաղաքավարական շարժումին մէջ:

Շահախնդիր ձեռքի թօթվումներ կան: Բժիշկներունը օրինակի համար: Ձեռքդ սեղմելու պատրուակին տակ, կամացուկ մը բազկերակդ կը քննեն եւ մտքէդ չանցած մէկ վայրկեանին եւ երբ անողջ ես կղէտպատրայի կոթողին պէս, յանկարծ երեսիդ կ'ըսեն — Բարեկամ, քիչ մը ջերմ ունիս:

Այլանդակ ձեռքի սեղմումները անոնցն են որ Ամերիկեան *snobisme*ի հետեւելու համար արմուկներն մինչեւ կզակնուռն կը բարձրացնեն եւ այն ձեւը կ'առնեն որ կարծես վեցերորդ յարկը ջուր հանելու համար ջրհանի մը կոթը կը բանեցնեն կօր:

Մօտան անցած է թէեւ, բայց այդ ձեւով ձեռք թօթվողներ կան տակաւին: Ծաղիկն ալ հիւանդութիւն մըն է որ կ'անցնի, բայց ընդհանրապէս նշաններ կը թողու:

Անտարբեր կերպով ձեռքը քեզի տուողէն գտնչելի բան չի կայ: Կարծես օձ մըն է որ շապիկիդ տակէն ներս կը սողոսկի կօր:

Իբրեւ անհաճոյ ձեռքի սեղմում, չի մօտնամ անոնցը որ հիւանդոտ կամ դարչաճոտ ըլլալնուն փիք մէջ կը թողուն դադիր տամկութիւն մը: Այդ պարագային ճգնաւոր ըլլալդ կուգայ, մարդու երես չի տեսնելու համար:

Գոռող, ամբարտաւան ձեռք տուող կայ, որ հազիւ մէկ մատը կը դնէ ձեռքիդ մէջ: Օրէիկէն Շօլ, ատանկի մը հանդիպեր է օրին

մէկը, եւ սրամիտ այնքան՝ որքան ոչ ոք կրցած է ըլլալ մաւր բըն-
նէր եւ — Ո՞ւր կուգէք որ դնեմ ասիկայ — հարցնոցն է:

Պօշ մարդուն ձեռք սեղմելը կայ որ պարզապէս յուսահատու-
թիւն կը պատճառէ: Շուքին մէջ երեսուն երկու աստիճան տաք օր
մը, փողոցին մէջ զիմացդ կ'ելլայ եւ ձեռքդ բռնելով կ'սկսի պատ-
մել թէ ինչ հանդիպեալք ուտացած է այդ միջոցին իր մառանգական
մէկ դատը:

Պատմութիւնը երեք քառորդ կը տեւէ եւ ձեռքդ թող չի տար
այդ փակոց տգրուիլը:

Անդլիական shake hand-ը կայ որ եթէ պրիւրլըմիշ եղած թեւ մը
ունիս անպատճառ տեղը կը դնէ եւ շատ անգամ եղածը տեղէն կը
հանէ հոգ չէ իրեն համար, բնաւ տարբերութիւն չընեն ասիկայ:

Sui generis ձեռք թոթովը մը ունին քահանաները:

Եկած ասեննին հագլի մէկ երկու մատերնին ձեռքիդ կը քսեն.
Իսկ երբ ոտքի կելլան երթալու համար, անանկ մը ձեռքդ կը սեղ-
մեն որ կարծես ափիդ մէջի կաշին կը սկրթեն կը տանին կօր:

Քրիստոնէական ողջոյնն է այս, որմէ կը ձողոպրին անոնք՝ որ
օրացոյցին մէջ անուն մը չունին:

Պատմութեան մէջ անուն մը ունենալը մեծ բան է, իսկ տօնա-
ցոյցին մէջ անուն չունենալը՝ մեծ հանգստութիւն մը՝ որմէ դուրկ
են տարախաղաղութեն քուր Յարութիւնները աշխարհիս:

Յ. ԱԼՓԻԱՐ

ԻՄ ՀԻՆ ՔԱՂՈՒԱԾՆԵՐԻՄ

Օ - ԹԱԻԹԻՅԻ ԱՂԶԻԿԸ (1)

Ի՞նչ կ'ընէ ան՝ զոր կ'սպասես, թշուա՞ռ տղիկի
Քեզ չսիրեր, թէեւ զինք դուն սիրես ստատիկ:

ԱԼՖՐԵՏ ՏՐ ՎԻՆԵԻ, Տօրօխաւ:

Ո՞հ, ըսէ՛ ինձ, փախչի՞ր կ'ուզես. լաստն անտուէր
Ջրեզ հետո՞ւ պիտի տանի այս քաղերէն:
Գիշերն երգեր կը լսէի. հաւաստիներ
Իրենց կրանս կը ծալէին խախօրէն.
Ու կուլայի այդ ձայներէն:

Ինչո՞ւ մեկնիս այս կողմէ, հոգւոյս հատը՞ր.
Քնց կողքիդ մէջ աւելի ջիւնչ է երկինս.
Երբ դուն մեռնիս՝ մերձաւորներդ իրենց կը քոր
Պիտի լա՞ն մահ ինձի նման, հոգ պիտի տանի՞ն
Դղբով ծածկել բու ոսկրոտին:

(1) Թաթի կամ Օ - Թաթի Ովկանիայ մէջ Բօլինէզիայի կղզեխումբ մ'է Թրան-
սայի պաշտպանութեան տակ:

Կը յիշե՞ս օրն ուր հովերու յաջող փչին
Զքեզ մեր քով բերաւ ձգեց յանկարծակի,
Դուն զիս հեռուէն մեր մենաւոր անտառներուն
Մէջ կանչեցիր, ու ես ձայնիդ քու լսեցի,
Թեպէտ տեսած քեզ իսկ չէի:

Աղուոր աղջիկ մ'էի, սակայն յորդ արցունքներ
Թողմեցին գեղս: Կտրի՛ճ նժդեհի, զիս մի՛ լքեր.
Պիտի խօսինք քու մօր վրայ. քու աշխարհի
Եւ Աստուծուդ ձօնուած երգեր երգենք պիտի.
Ես կամեօգին սիրեմ քեզի:

Միշտ անձնուէր՝ քեզմով իմ կեանք պիտի անցնի.
Ի՞նչ ըրի որ փախչիս ինձմէ: Մի՛ զիս լքեր.
Քեզ սփոփիչ պիտի ըլլամ. հնազանդ, բարի.
Քեզ այն անունն պիտի տամ՝ զոր քու եղբայրներ
Բնավայրի մէջ կուտան քեզի:

Քու անձնադիր գերիդ ըլլամ՝ եթէ կ'ուզես.
Աչքիս միայն թող քու շողայ նայուածք քաղցրիկ.
Ո՛հ, կեցի՛ր քովս. պիտի ըլլամ ես գեղեցիկ.
Այլ քու տարփանք անցաւոր է ծիծառի պէս,
Մինչ ես հոգւո՛վս կը սիրեմ քեզ:

Ափսո՛ս, մեկնիլ կ'ուզես, լերանց մէջ մայրենի
Անշուշտ աղջիկ մը կ'սպասէ քեզ գեղանի.
Իբր շքնորի գոնէ՛ քու հետ ա՛ռ զիս. ո՛ տէր.
Պիտի սիրեմ իսկ այդ աղջիկն՝ եթէ իր սէր
Գո՛հ, երջանի՛կ կ'ընէ քեզի:

Գորո՛ւագուծ իմ ծնողքէ, ծաղիկներէ
Եւ անտառէն՝ ուր քու թեւոց մէջ վազեցի
Հեռու ապրիլ՝ ինձ թշուառիս կարելի չէ.
Սակայն հոս ալ պիտի մեռնիմ. հետդ ա՛ռ ինձի
Որ քու քովիկ փչեմ հոգի:

Թէ ընդունեց զքեզ խոնարհ պանանենի,
Եթէ երբէք սիրեցիր զիս՝ լսէ՛ ձայնիս.
Անյայտ կղզիդ, ո՛հ, մի՛ երթար՝ լքելով զիս.
Ամպոց մէջէն՝ Թափառական թշուառ հոգիս
Քու ետեւէդ պիտի հասնի:

Առագաստներն այգու լուսով երբ փայլեցան՝
Թախթիցի աղջիկն հիւղէն անյայտեր էր.
Անտառներու մէջ ու ծովեզրն չգտան զան.
Այլ բաղրիկ կոյան՝ մ'նչող ողորմ այդ հեծիւներ՝
Սիրածին հետ նաւուն մէջ չէ՛ր:

Այսպէս ահա, բազմաթիւ լուրջ եւ յարգելի խուզարկումներու նպատակն է քննել ու լուսաբանել այն թաքուն խուսափուկ ուժերը, որք գոյութիւն ունին մարդ էակին մէջ եւ անոր շրջը:

Ահա՛ այս կարգի ուսմանց շրջանակին կը պատկանին հոգեկան կամ անձնական մագնիսականութեան հարցը, որ ներկայ յօդուածին զլսաւոր նիւթը կը կազմէ:

Յիրաւի, ի՞նչպէս բացատրել այն տեսակ մը անդիմադրելի հրմայքը՝ որ կը բղխի կարգ մը անձնաւորութիւններէ: Կը համակրինք անոնց՝ առանց մտերիմ ծանօթութիւն մը ըրած ըլլալու իրենց հետ: Կ'ուզենք չբաժնուիլ անոնցմէ, միշտ կը փափագինք անոնց ընկերութեան՝ որ այնքան հաճելի է մեզի: Իրենց վրայ տեսակ մը անբացատրելի չեմ գիտեր ինչ կայ՝ որ կը քաշէ զմեզ, կը մագնիսացնէ, կ'եկեքարացնէ: Ոչինչ կարող ենք մերժել իրենց, եւ տարտամօրէն կ'զգանք կամքի այն մեծ ուժը՝ որ առանց որ եւ է ներգործական բացորոշ արտայայտութեան, կը հանդիսանանք անձին վրայ, կը բղխի անոնց ամենէն աննշան շարժուածքներէն: Այս ձգողական ուժին տիրացած ըլլալու համար, անհրաժեշտ եղած չէ որ դեղեցիկ գէմք մը ունեցած ըլլան, օժտուած ըլլան ամենաբարձր իմացական կարողութիւններով ու մշակումով: Կամ հարուստ եղած ըլլան գրամպէս: Իրենց բոլոր ձեռնարկները՝ ըստ մեծի մասին յաջողութիւններ են, ամէն ոք կը տեսնէ զիրենք, ամէն ոք կը պատկառի իրենցմէ, եւ այս բոլարին համար՝ բնաւ պէտք ունեցած չեն ըլլալու մարդահաճոյ, շողքօրթ ու երեսպաշտ: Ի՞նչ է այս բանին գաղտնիքը: Յետոյ, եթէ ի ծնէ մարդիկ օժտուած են այդ շնորհներով, չկա՞ն անպիտի գործնական միջոցներ, որք կարելի դարձնէին այդ գաղտնիքին տիրացումը, աւելի կամ նուազ համեմատութեամբ, ամէն կարգի անհատներու համար:

Յիրաւի, բազմաթիւ լուրջ մտքեր կը հաւաստեն թէ այդ մոգական ուժը, մանաւանդ անոր ազդեւորները, բացարձակ առանձնաշնորհումը չեն հազուադիւրս ի ծնէ բազմաւորներու: Հոգեկան ուսմանց վարպետները կ'ընդունին թէ՛ ամէն ոք ունի անոնցմէ աւելի կամ նուազ համեմատութեամբ, բայց անոնք կը մնան մոռցուած կամ անտեսուած վիճակի մէջ, ու մարդիկ, մեծ մասով, կը խորհին ու կը շարժին անպիտակցօրէն, մեքենաբար, առանց կարենալ օգտուելու այդ թանկագին շնորհներէն, ձգուած դիպուածին, ու մըղուած արտաքին ազդեցութիւններու հոսանքին:

Արդ, հոգեկան գիտութիւնները (*sciences psychiques*) զոր պէտք չէ չփոթել պաշտօնական հոգեբանութեան (*psychologie*) հետ, ի մէջ այլոց հետամտած են քննելու եւ սահմանելու այդ ամենանրբին օրէնքները, որք իսկութիւնն են անձնական մագնիսականութեան (*magnétisme personnel*) եւ որք կը յաւակնին լուծել մեծ անհատականութեանց յաջողութեան գաղտնիքը, վճռելու համար թէ՛ բազ-

դը՝ իբրեւ կոյր ու ժ մը մեր ճակատողիւրը վարող, գոյութիւն չունի թէ՛ մեր վայելած կեանքը՝ մեծագոյն մասամբ՝ ուղղակի մեր անձէն բղխող, մեր հոգեկան ու իմացական կարողութիւններուն ներքին պայմաններէն առաջ եկող կարգ մը հանդամանքներու արդաօրէն է եւ եթէ ուղեհրէ՝ կարող ենք տէրը ըլլալ մեր ճակատադրին, կարելոր անտիճանով մը:

Ինչպէս կը տեսնուի, արեւմտեան ժողովուրդներու անձնական մագնիսականութիւնը գրեթէ ամէն է մեզի համար՝ ինչ որ է Պուշիսոն ճաբոնցիին համար Պուշիսոն, ճաբոնի գաղտնի գիտութիւնն է (1): Պուշիսոն՝ ուսում մըն է, որուն մարդ ըստ կտամ կը հետամալ կամ չի հետամտիր: Այդպէս է նաեւ անձնական մագնիսականութիւնը: Ուսում մը՝ զոր իր բնածին ընդունակութիւններուն համեմատ ամէն ոք պիտի կարողանար աւելի կամ նուազ յաջողութեամբ ձեռք բերել, նուիրելով մէթոսիկ աշխատութիւն մը, ինչպէս հարկ է ընել որ եւ է ուսման համար:

Ինչպէս Պուշիսոնի մէջ՝ նոյնպէս եւ անձնական մագնիսականութեան մէջ, Կալֆի Ուոն է վերջնական գաղտնիքը: Պուշիսոն եւ անձնական մագնիսականութիւնը՝ կամքին գիտութիւնը, անոր գերագոյն հումարն ու փառաբանութիւնն են:

Հին առած մը չըսե՞ր արգէն թէ՛ կամենալը կարենալ եւ Բայց ինչպէս կամենալ: Ահա՛ խնդիրը: Բաղձալը կամենալ չէ, անտարակոյս: Անձնական մագնիսականութեան՝ գիտութիւնը պիտի ուսուցանէ ահա, նաեւ կամենալը գաղտնիքը: Կրնայ տարակուսելի նշկատուիլ թէ՛ կրթելի՞ է կամք տալ մէկին՝ որ ի ընէ չունի զայն: Occultistesները կ'ըսեն թէ, եթէ կայ մկանային մարզանքը, որուն միջոցաւ ձեռք բերուած ուժի երեսօթիւնը անհերքելի են, եթէ դոյութիւն ունի մաքի կրթութիւնը, իմացական կարողութեանց մշակումն ու զարգացումը, պէ՛տք է գոյութիւն ունենայ նաեւ կամքի մշակման գիտական ու բանաւոր մեթոտ մը: Անկախօրէն մոգական կամ ըստ Բոսֆէսիօս Ռիչէի նոր բանին՝ հոգեզանցական (metapsychique) տեսակէտներէ, պաշտօնական փորձառական հոգեբանութիւնը ընդունած է կամքին բանաւոր կրթութեան կարելիութիւնը: Հանրամասնօթ է մանկավարժ-հոգեբան Ժիւլ Բէյօի գեղեցիկ գործը, Կալֆի Ռաւսիաւիտիսիւնը, (l'Education de la Volonté) որուն մէջ ոչինչ կայ մոգական: Բայց անձնական մագնիսականութեան գիտութեան սահմանը աւելի ընդարձակ է: Աւելի իսկաւարկ եւ occultiste վարկածի մը համեմատ, մաքի ուժին ու կամքի ուժին բնութիւնները եւ նկարագիրը սահմանելէ յետոյ, անիկա կը մտնէ գործնական կարգին վերաբերող ա՛յնպիսի մանրամասնութիւններու մէջ, որք ամենալուրջ եւ էական նշանակութիւն ունին անհա-

(1) Բիւպանցիլիսն, 5 Յունիս 1905:

տի մը կամքը եւ մաքնիսական ուժը մշակելու եւ զարգացնելու պարագային, — կը պնդեն լուրջ հեղինակութիւններ:

Ամերիկայի, ինչպէս Եւրոպայի մէջ, հիմա այս նութիւն վերաբերեալ շատ մը գրքեր կ'ան, որք շատ սուղ գիններով կը ծախուին: Ամերիկեան ճարտարութիւնն ու հնարամտութիւնը յայտնի են ոէքլամի գործին մէջ: Այդ գրքերէն շատերը ի հարկէ իրենց օգտակարութիւնը կրնան ունենալ, իսկ մասնաւոր շահագործութեան վարպետորդի միջոցներ համարուած են կարգ մը մեծագործող ընկերութիւններու ձեռքը, որք կը խոստանան հրաշալի գաղտնիքներ ծախել 30, 40, 50, 100 եւ երբեմն աւելի ֆրանքներով, եւ որոնց ոէքլամի անօրինակ ձեւէն խաբուած է նոյն ինքն մեծահոշակ Բաբիւնը, պետ արդի ֆրանսական occultismին:

Բայց ապահովաբար գիտական մտահոգութեամբ պատրաստուած երկասիրութիւններ ալ պակաս չեն, ինչպէս, ըստ Բոֆէսէօն Duvilliei, Institut Magnétique de Franceի անօրէնին, Միւլֆորտի «Չեր ուժերը եւ զանոնք շահագործելու միջոցները», Կէպիարտի, Լէվիի, Լիուպիթըրի, Բաբիւսի գործերը, բայց մասնաւոր հրատարակութիւնները «Հոգեկան ուսմանց Գրասենեակ»ին⁽¹⁾ որք իրաւամբ արժանացած են հաշակաւոր մաքնիսագէտ Տիւովիլի մասնաւոր եւ լուրջ գնահատման եւ ջերմ յանձնարարութեան:

Մեր կարգին չենք վարանիւր կրկնել այս յանձնարարութիւնը, մեր ընթերցողներէն անոնց, որք կամքի դաստիարակութեան կարենորոթիւնն ու կարելիութիւնը ըմբռնելու չափ ու չաղրութեամբ կարգացին այս համառօտ ծանօթութիւնները:

Կարելոր է չմոռնալ միշտ իմտի ունենալ թէ, անձնական մագնիսականութեան ու կամքի դաստիարակութեան գաղափարը՝ աւանդութեան մը ուժը եւ նուիրականութիւնը կրցած է առաջ բերել ներքին տոհմային խառնուածքին մէջ արեւելքային խորհրդաւոր ժողովուրդին, որ երէկուրնէ այսօր՝ ընդհանուր ու չաղրութիւնը իր վրայ դարձուց ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհին: Լրջօրէն խորհինք նաեւ թէ, Ճաբոն եթէ մեծագոյն բան մը կը պարտի իր ցեղային նկարագրին, ապահովաբար զանցառելի բաժին մը պարտական չէ՝ նաեւ իր ազգային կենցաղավարութեան աւանդական ծիսարանին, Պուշիսոյին:

ԱՐՏԱՏԷՍ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

(1) Bureaux d'Etudes Psychiques, 11, Rue de Richelieu — Paris

ՊՈԼՍՈՅ ԿԵԱՆՔԸ

[ՄԵՐ ՄԱՍՆԱԽՈՐ ԲԶԹԱԿԵՆ]

Կ. Պոլիս, 28 Մարտ 1906

Վերջին 1-2 շաբաթուան մէջ լրագրական հրատարակի վրայ նը-
շանակելի եղան Անտոնեանի պայքարը Տիկին Զապէլ Եսայեանի
դէմ Զիֆթէ-Սարաֆի յօդուածին առթիւ, եւ
ԼՐԱԳՐԱԿԱՆ ՎԷՃԵՐ Տ. Անդրէասեան - Մալխասեան վէճը, որուն
մասնակցիլ պարտաւորեցին նաեւ Պէրպէրեան
էֆէնտին, լրագրական ճարպիկ իտաղով մը կեղծ հանձարներու եւ
Սկիւտարի վերջալոյսերու հեղինակութիւնն գրական արժանիքը քիչ
մնաց որ ինդրոյ առարկայ ըլլար, եթէ օգնութեան չփութար Մա-
սիսի խմբագիրը, որ գրական — լրագրական կեանքին անձանթ
մնացած մէկ գրուածքը պատմելու առթիւ լիազուրթն գովեց Տիկին
Եսայեանը, անկէ գրական յօդուածներ եւ ճամբու ուղևորութիւն-
ներ ստանալու հետապետներ մը ունենալով աչքին առջեւ Գրա-
գիտունի մը արժանիքներ եւ դատած ընդունելութեան աստիճանին
վրայ այս վիճաբանութիւնը շուտով աւարտեցաւ տեղ տալու հա-
մար ուրիշ առեւի բունն եւ բնագործսիկ վիճաբանութեան մը որ
Գր. Մալխասի թարգմանչական համբաւը քայքայեց դժբախտաբար
Մեր մէջ գրէթէ անսնուած չէր վիճաբանելու այն տարօրէն եղա-
նակը զոր կ'ստեղծէ Մալխասի վիճաբանութեան առանցքը փոխե-
լու հիանալի ճարտարութիւն մը ունի որ կարծես թէ ամէն քննա-
դատական խնդրի մէջէն պրծելու դիւթական կարողութիւն մը
կուտայ իրեն, եթէ քննադատ մը կամ թարգմանիչ մը չըլլար
այս մարդը, առաջնակարգ փաստաբան մը կրնար ըլլալ ապահովա-
պէս, «Դեռահաս միջակորեար»ին քննադատութեանց առթիւ իր
գրական խաղերն ու դարձուածները լիուրի կը հաստատեն մեր
ըսածը, վիճաբանութեան դուռ բացաւ Յակոբ Տ. Յակոբեան, որուն
գործածած մէկ ձախող պարբերութիւնը իրաւունք տուաւ Մալ-
խասին ահաւանդիտ վերաբերում մը ցուցնելու։ Հազիւ թէ Մալ-
խաս իր գրչի ճարտարութեանը չնորհիւ, յաջողած էր այս վիճա-
բանութիւնը բռնօրէն փակելու, ասպարէզ իջաւ Եր. Տ. Անդրէաս-
եան, որ իր աշակերտին դասական սխալները մասնանիչ ընող ու-
սուցչի մը խստութեամբ տաքնապեցուց Մալխասի ֆրանսագիտու-
թեան եւ հայերէնագիտութեան համբաւը, «Դեռահաս միջակոր-
եար»ի թարգմանիչը շուտով յուսահատող մարդ չէր։ Գրչի խաղերը
նոր թափով մը եւ նորանոր նորաքներով շարունակուեցան մինչեւ
որ Աղեքսանդր Փանոսեան, տեսակ մը չարածճիւղութեամբ որ իրեն
յատուկ է, պայքարի նոր ուղեգիծ մը ցոյց տուաւ, Մալխասին,

անոր տկանջն ի վար փարտալով Պէրպէրեան էֆ.ի մասնակցութիւնը այս վիճաբանութեան մէջ Մալխասի համար զեղեցիկ առիթ մըն էր ասիկա վիճաբանութիւնը կնճառաւորու։ Ուստի իրաւունք ունենալ կարծեց անձնական նամակով մը հարցնելու Պէրպէրեան էֆ. ին թէ ստուգիւ ի՞նչ ատեն տուած էր Տ. Անդրէասեանի յօդուածները։ Պէրպէրեան էֆ. կարկեցնող պատասխան մը տուաւ այս վիճաբանութեան մէջ, յայտարարելով որ «ձեր կարծածին չափ ֆրանսերէնի անհմուտ մէկը չէ Տ. Անդրէասեան էֆ. ինչպէս արդէն կը հաստատեն իր քննադատութիւնները»։ Եւրէջ՝ Գալիուսի ճամբան գտնուած էր Մալխասի համար, որ ծիծաղելի խժըժանք մը մէջտեղ նետեց։ «Տեսէ՛ք Պէրպէրեան էֆ.նորին ալ կը հաստատէ Տ. Անդրէասեանին ֆրանսերէն չգիտնալը, զրեց Մալխասի մէջ։ «Ձեր կարծածին չափ ֆրանսերէնի անհմուտ մէկը չէ» ըսելով, Պէրպէրեան էֆ. կը յայտնէ թէ իմ կարծածէս աւելի անհմուտ ե։ . . . (1) »։ Շիտակը, ըսելիք չկայ այս գիւտին ուր Մալխասի չիտթութեան աստիճանացոյցը կրնայ նկատուիլ։ Այս բոլոր զբաղանքաւորութիւններուն մէջ նշանակելի է նաեւ Մալխասի խմբադրին ճարտարութիւնը, որ անձնական թղթակցութիւն մը երեսն քերելով կը պարտաւորէ Պէրպէրեան էֆ.նորին Մալխասի մէջ գրելու։ Պէրպէրեան էֆ. կ'ընդունի այս վիճաբանութեան առթիւ իր կարծիքը յայտնելու հրաւերը, բայց փոխանակ Մալխասի Մանգումէն կ'ընտրէ եւ հոն կը գրէ, ափ ի բերան ձգելով Մալխասի խմբադրը։ Կ'երեւայ որ տակաւին շատ ջուր պիտի վերցնէ այս վիճաբանութիւնը, որուն մասնակցողները հետզհետէ կ'աւելնան։ Մալխաս կը փափաքի որ ֆրանսերէնի եւ հայերէնի խնդիրները անջատորէն քննուին, առանձին յօդուածներով հայերէնի համար եւ առանձին յօդուածներով ֆրանսերէնի համար։ Ասիկա տեսակ մը լոյն հրաւեր է բոլոր հայկաւրաններուն եւ բոլոր զաղղիաբաններուն որ լրադրական հրապարակի վրայ երկարաձգեն վիճաբանութիւնը, թէեւ այլ եւս վէճի նիւթ մնացած չէ եւ ամէն ոք հասկցած է թէ ի՛նչ աստիճանի վրայ կը գտնուին Մալխասի ֆրանսագիտութիւնն ու հայերէնագիտութիւնը։

Գրական հրապարակի վրայ կ'ըսուէր որ Պէրպէրեան էֆ. ընդարձակ աշխատասիրութիւն մը կը պատրաստէ Մովսէսի կատակերգութեանց թարգմանութեան վրայ, զոր կատարած է ԳՐԱԿԱՆ Մեսրոպ էֆ. Նուպարեան։ Այս լուրը ճշդելու ԱՄԵՐԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ համար զիմուժ ըրինք Պէրպէրեան էֆ. ին, որ հաստատեց եւ այս առթիւ զովեւս կարդաց Նուպարեան էֆ.ի թարգմանութեանը մասին։ Հետեւաւորաւ, Պէրպէրեան էֆ.ի աշխատասիրութիւնը, որուն շուտափոյթ հրատարակութեանը կը բաղձանք, երեւան պիտի բերէ Նուպարեան էֆ.ի թարգմանութեան արժանիքը, միեւնոյն ատեն ցոյց տալով նաեւ ինչ ինչ

կէտեր, որոնք կրնան վրիպած ըլլալ Մոլիերի թարգմանչին ուշադրութիւնէն, իրեն հրատարակելի գրական դործեր, յիշենք նաեւ Նշան Պէրպէրեանի, Նշան Պապիկեանի եւ Թէոդիկի տարեցոյցները, 1907ի համար Առաջինը հաւաքածոյ մը պիտի ըլլայ հետաքրքրաշարժ պատմութիւններու հաւանդիչ ծանօթութիւններու, երկրորդը գրական փոփոխութիւն մը պիտի ըլլայ, զոր պիտի կազմեն ծանօթ գրապէսներ, իրենց աւելի կամ նուազ յաջող արտագրութիւնները քով քովի բերելով, Իսկ Թէոդիկի տարեցոյցին համար կրտսի թէ երկարաշունչ աշխատութիւն մընէ, որ գրական գեղեցիկ հատոր մը պիտի ըլլայ նութեան պէսպիսութեամբ եւ ճաշակաւոր ընտրութեամբ: Այս դործին աշխատակցած են, կ'ըսուի, քաջի Տէր եւ Տիկին Թէոդիկէն, Պէրպէրեան, Դուրեան, Սիպիլ, Հրանտ Ասատուր, Ջիֆթէ Սարաֆ, Տոմինո, Ինչպէս նաեւ Յ. Ալփիար, որ իր զօրէն ամենէն գեղեցիկ ու երանգաճոխ արտագրութիւնը նուիրած է, կ'ըսուի, Թէոդիկի տարեցոյցին:

Ինչէ՞ն է որ ՄԵԿԸ ՆԱԽԱՏՈՒԱԾ Կ'ԸՄՍԱՐԻ ԻՆՔՉԻՆՔ՝

ԼԱՄԵՐԻ ՆԱԽԱՏԻՆՔԸ ԳՈՅՈՒԹԻՒՆ ՉՈՒՆԻ

ԳԱՏԱՎԱՐՈՒ ՄԵԱՆ ԸՄԹՈՒՆՈՒՄԵՐՆԵՐՆԵՐ
ՈՒ ՍԵՏԵՐԻ ՊԵՐՈՒՄԵՐԸ

Ինչպէս արդէն յայտնի եղաւ, վէճի տակ եղած պարբերութիւնները Ա. Մանդլոյ մէջ հրատարակուած նկարագրական քննադատական յօդուածներու միայն մէկէն քաղուած մասեր են:

Ոչ ոք կրնայ ուրանալ թէ՛ լրագրէրները իրաւունք եւ նոյն իսկ պարտականութիւն ունին ի հարկին քննադատելու հասարակային եւ մասնաւորապէս կրթական գործերը: Բայց ի՞նչ է քննադատութիւնը, երբ եւ ո՞ր տոոր օրինական եւ սովորական հանգամանքը կորսուելով կերպարանափոխ կըլլայ:

Այս մասին բոլոր իրաւագէտներու կողմէ ընդունուած է հետեւեալ բանաձեւը՝ «կրիտիք»՝ իրաւունք ունի իրեն ներկայացուած գործերը արձակ համարձակ քննադատելու, միայն չի կրնար անձի վրայ յարձակիլ: (*S'attaquer à la personne*)»:

Խնդիրը հոն է որ ինչպէ՞ս կարելի պիտի ըլլայ գործնական զատել, որովհետեւ երբ զանոնք իրարմէ անանջատ նկատենք, այն առիթն քննադատութեան յատկացուած իրաւունքը պէտք է գոյութենէ վաղրի, մինչդեռ բանադատութիւնը արգիլող օրէնք մը հաստատուած չէ դեռ, ուստի Ժ. Կաիէի հետ կ'պարտաւորինք ընդու-

ներու որ «Անկաշկանդ քննադատութեան իրաւունքը կանգ կանոն հռչակուի, որ կ'սկսին նախատինքն ու անուանարկութիւնը» :

Արդ ինչ են նախատինքն (*quasi, injure*) ու անուանարկութիւնը (*գիւնձ, diffamation*) :

Անուանարկութիւնը առաջիկայ խնդրէն դուրս է, զալով նախատինքն՝ այդ մասին ալ որոշ յաղափար մը տալու համար լիով կ'բաւեն թէ՛ Օսմանեան երկրի եւ թէ Գաղղիոյ մէջ հաստատուած օրէնքները, արդէն ամէն ազգերու օրէնքներն ալ այդ երկուքէն հիմնական մեծ տարբերութիւն մը չունին եւ չեն կրնար ունենալ :

Օսմ. կառավարութեան կողմէն (19 Յունվար 1280—1865) հաստատուած օրէնքին 18րդ եւ Գաղղ. 1819 թուականի օրէնքին վրայ ձեւակերպուած 29 Յուլիս 1881ի օրէնքին 29րդ յօդուածները ամփոփելով երբ նկատողութեան առնուին, պիտի տեսնուի որ անձ մը նախատած ըլլալու համար, պէտք է որ անոր նկատմամբ անարգական խօսքեր, նախատական ըսուելու եւ լուտանք կամ յիշոցք, (*քահ գիր վե քեգեիֆ վե շէքիւ եօլուսսա քապիրաք, expression outrageante, terme de mépris ou invective*) գործածուած եւ այդ գործածութիւններով յիշեալ անձին պատիւը աղարտած եւ ինք վարկարեկ եղած. (*հէքֆի նաւնուս վե ֆէւրի իքիպարընը մուճիպ, qui porte atteinte à l'honneur ou à la considération de la personne*) ըլլայ :

Իսլամ. իրաւագիտական օրինադրքերու (*ֆիքուպու ֆըզհիյէ*) մէջ պատժոյ արժանի եղած շէքիւ կամ որ նոյնն է սեպպը (*լուտանք, յիշոցք*) այն բանն է զոր գործածողը իր հակառակորդին կ'վերագրէ կամաւոր գործ մը, որ օրէնքով արգելուած է եւ ժողովրդեան մէջ ամօթարեւ կ'նկատուի, (*քահգիւրսե գահսե՝ սապպ հէր նե գեւան ֆի մեսպուսնու շէրան հարաւ վե իւրֆե ֆեւսի ա'ր ա'ss օլուսնուր պիւր ֆիլիլի իխթիյարիյէ նիսպեք եսէրուք քազիւր օլուսնուր*... Թէր-ձեւեք իւք քահքաւի հատոր 4. էջ 388), օրինակի համար իսային, իսպիս, իւրրուզ, միւնաֆըզ, ֆաճիւր, ֆաւըզ եւ, (*Հեհիյեք իւլ գուզաք, ֆաւը ֆիքքազիւր, էջ 58*) :

Այս դատանիքը շատ ճիշտ է, որովհետեւ նախատինքն (*injure, injuria, in ընդգէմ, jus, juris իրաւունք*) ըստ ինքեան՝ անիրաւութիւն մ'ըլլալով պէտք է որ կրօնական, բարոյական եւ ընկերական օրէնքներով այդ կարգի-որակումները արգիւտուած ըլլան եւ ժողովուրդին ալ զանոնք իբրեւ վերաւորիչ մակդիր նկատուած եւ գործածած ըլլայ :

Արդէն պատիւ պաշտպանելու պարագան ալ կ'ցուցնէ որ այդ մասին հարկ անհրաժեշտ է առաքինութիւնն ու մոլութիւնն ալ նկատողութեան առնուել, որովհետեւ բոլոր ականաւոր իմաստասէրները, որոնց պարագլուխն է Արիստոտէլ, միայն առաքինութիւնը պատժող արժանի նկատած եւ զանոնք իրարու զուգընթաց համարած են :

Մօնթէսքէէօ իր «Ոգի Օրէնսց» անուն գրքին մէջ զաշխարհ պահ-

ւոյ դպրոց անուանելէ վերջ կ'աւելցնէ որ՝ հոն կ'տեսնուին եւ կը լսուին միշտ երեք բաներու ըսուիլը, թէ «պէտք է առաքինութիւնները որոշ չափով մը ազնուացնել, բարձրելու մէջ սահմանեալ համարձակութիւններուն ներքեւ, եւ վարքերու մէջ չափաւոր բարեձեւութիւններ ընդունիլ»:

Յ. Մ. Պլանշար՝ «պատիւը ճշմարիտ բարոյական առաքինութիւն մ'է» կ'ըսէ:

Ուստի պէտք է ընդունինք որ մէկուն պատիւը իրմէ կ'բղխի եւ ոչ ոք իրաւունք ունի զայն խառնելու դուրսէն եկած եւ կամ իրեն հանդէպ ո եւ է շարժառիթներով ցոյց տրուած յարգանքի եւ համարումի հետ, որովհետեւ միայն զերազանց առաքինութիւնները կրնան իրաւամբ եւ յաջորդաբար զարմանք, տկնածութիւն, պատկառանք եւ վերջապէս ամենուն քով յարգանք յառաջ բերել, մինչդեռ երբեք կարելի չէ, ասդիէն անդիէն ցոյց տրուած կեղծ ու պատիւ մեծարանքներով՝ չիմել իրական պատիւ մը: Այս պատճառաւ է որ ըսուած է թէ՝ «պատիւն է ի պատուողն, եւ ո'չ ի պատուեալն» որին վրայ առանց վարանումի կրնանք աւելցնել թէ՝ «անարգութիւնն է յանարգողն, եւ ո'չ յանարգեալն»:

Այս կէտերը յիշելուս բուն պատճառն է, պատուոյ եւ առաքինութեան անբաժանելի հանգամանքը ներկայացնել եւ միանգամայն ապացուցանել թէ՝ մէկը յանպատուելու համար, պէտք է որ ուղղակի անոր անձին մոլի ունակութիւն մը յատկացուած ըլլայ:

Ասկէ զատ ինչպէս գրեթէ ամեն օրինական յանցանքներու, նոյն եւ նախատինքի անհրաժեշտ պայմաններէն է որ ատոր մէջ գոյութիւն ունենայ նախատուած անձը վնասելու կրքոտ կամքն ու բացորոշ նպատակը (իրքւեր գուսը, intention de nuire.—L'intention, c'est l'affectus injuriandi, des anciens, la volonté nettement déterminée de nuire à autrui: J. Gahier):

Հինիւրը կ'ըսէին թէ, «Առանց չարախորհուրդ կրքի նախատինքը սրախօսութեան կ'փոխուի» (in iuria ex affectu facientis conuertit):

Փորթալիս՝ աւելի կ'ճշտէ ըսելով թէ՝ «առանց նախատական նրպատակի նախատինքը բնաւ գոյութիւն չունի»:

Հայերէն նախատուել (նախ — առել) բայն ալ կ'ցուցնէ թէ անարգական համարուելիք խօսքերը կամ բառերը պէտք է որ միայն առաջուց գոյութիւն ունեցող ատելութենէ, հակակրօնութենէ, անձնական թշնամութենէ և՛ յառաջ եկած ըլլան:

Առաջիկայ վէճի մասին սոյն իրաւագիտական և՛ տեսութիւնները առայժմ կ'բաւեն, գալով իրողութեան, ինչ եղած է, նախորդ Ուսումն. Խորհուրդը Ազգ. երկսեռ վարժարաններու բացման առթիւ, 1904 Օգոստոս 5ին հրատարակել է եղեր յայտարարութիւն մը որուն մէջ իրեւ. հոգաժողիւն ֆիզիզականի յիշուած է եղեր, որ յիշեալ Խորհրդոյ անգամներէն մին՝ «ըստ պատշաճին վարժարա-

նայ մէջ իր բնական ինստիքները եւ անողջապահական դասերը անձնօժիրութեամբ պիտի շարունակէ:

Երբ չընենք լրանալէ եւ քննութիւնները աւարտելէ վերջը այսինքն 13 Յուլիս 1905/ին Ա. Մամուլը յիշեալ երկու պաշտօններու կիրառութեան եղանակները համառօտապէս քննադատելու համար նկարագրած է նախ բնական ինստիքներու չորս պարագաները.

1. — Երբեմն երբեմն աշակերտներն ու աշակերտուհիները կարգաւ շարելով դասարանէն դուրս գնալու համար:

2. — Անոնց գէմքերը նայելու համար:

3. — Դեղագիր տալ:

4. — Շատ աղքատիկներու ձկան իւղ խմցնել հանդիմանութիւն ընել տալով աշակերտաց մէջ:

Երկրորդ անողջապահական դասերու երեք պարագաները.

1. — Շաքարեղէն քառորդ ժամ երթալ:

2. — Տօք Տաղաւարեանի մէկ գիրքին այսինչ զուլէն այսինչ գլուխը սորվեցէք ըսել եւ գուրս ելլել:

3. — Աշակերտներն ալ քննութեան պահուն քնցէ ի բաց յայտարարած են թէ բան մը չեն գիտեր:

Ահա այս պարագաները տեղի ունեցած են ծանօթ զարմացական հարցումին ուր վերացական կերպով գործածուած անպարտութիւն բառին հշտնականութիւնը յիշեալ երկու պաշտօնի կիրառութեան ձեւերը կ'ակնարկէ եւ ո՛չ թէ զանազան ստանձնող անդամի անձը որոշ անունին սկիզբէն ի վեր չյիշուելէն ալ յայտնի է որ Ա. Մամուլը անոր անձին հետ բնական երբեք գործ ունեցած չէ եւ չուզեր որ ունենայ:

Ա. Մամուլը յարկելի անօրէնք ինչպէս տեսանք կ'ըսէ թէ իր հրատարակած նկարագրութիւնները ճիշտ են եւ զանազան մէկիկ մէկիկ եւ պաշտօնապէս ապացուցանելու եւ հակառակ պարագային պատճառաբանելու հերքմնագիրն ալ իր թերթին մէջ նոյնութեամբ հրատարակելու պատրաստ է մինչդեռ ո՛չ պաշտօնավարող անբաւը եւ ո՛չ նախօրէ Ս. Սուլմա խորհրդոյ միւս անդամները այդ մասին չկրցան մինչեւ այսօր հերքում մը տալ այսինքն գէթ չըսին թէ:

1. — Աշակերտներն ու աշակերտուհիները անկարգ կերպով կը շարելու վաճ քնաւ չէր շարել:

2. — Անոնց գէմքերը չէր նայեր:

3. — Դեղագիր չէր տալ:

4. — Շատ աղքատիկներու ձկան իւղ խմցնել եւ այդ անթիւ աշակերտաց մէջ հանգանակութիւն ընել չէր տալ:

Եւ մանապէս:

1. — Շաքարեղէն քառորդ անդուլութիւնը ճիշդ ու ճիշդ մէկ ժամ էր:

2. — Տօք Տաղաւարեանի գիրքը այսինչ կերպով կ'ըստիտէր:

3. — Աշակերտները այդ դասերէն չաւտ բան սորվեցան քննու:

Թեան պահուն ամէն հարցումին արձակ համարձակ պատասխան ար-
ւին եւ անկէ ի վեր մէյմէի առողջարանները եղած են ևս ևս
Թողունք որ մինչև հիմա այս կամ ուրիշ անասի հերքում մը
չտրուեցաւ, գործերու ընթացքն եւ կրօնն եղած խորողութիւններն
ալ կ'ցուցնեն թէ՛ այս մասին ո'ր եւ է գոհացուցիչ հերքում մը տալ
անհնար է:

Այդ անկարելիութեան իրականութիւնը հաստատող պարագանե-
րէն մի քանին յիշենք:

Առանց բժիշկ ըլլալու, միմայն փորձառութեան ողջմտութեան
եւ բնախոյզ հեղինակներու կողմէ՛ յայտնուած ճշմարտութիւննե-
րու վրայ յենլով կրնանք ընդունիլ թէ՛ մօրդուն դէմքը որ հոգիի
հայելին է: Նաեւ մարմինի յարմարագոյն մասն ալ տիրոջը բարոյա-
կան եւ ֆիզիքական վիճակը քննիլու եւ համկնարող:

Այս պարագային երբ մէկը գէմքերը նեմալնէի կամ աւօթա-
պարտ հեշտութիւն գրգռող յատկերներ կարծելով զանոնք դիտե-
լը բարոյականի դէմ մահացու մեղք կը համարի, այլ եւս այն մէկը
կրնայ պնդել թէ՛ հեռաքերս գոցելով եւ ճեռքերս կտալով աշա-
կերտներուն եւ աշակերտահիներուն առողջական վիճակը քննեցի:
Այնպիսի մէկը ինչպէ՞ս պիտի կրնայ ըսել թէ՛ առողջնական
խնամքները փութացուցած միջոցին կրնար հարցութիւններով ա-
կանջադրութիւններ (auscultation immédiate) կրճաքնութիւններ
(— médiae), մատերով բախումներ (percussion) եւ կատարած է:

Գալով առողջապահական դասաւանդութիւններու բոլոր աշ-
խարհ գիտէ թէ՛ իզմիրի Հայ երկսեռ վարժարաններուն նոր
կեանք տուած ըլլալու յաւակնութիւնը ունեցողներն առգամ զա-
նոնք վերջապէս իրեւ բարձրագոյն նախակրթարաններ կրնան հեր-
կայացնել, եւ երբեք կարող չեն ըսել թէ՛ այդ նախակրթարանները
ճեղույս Արքունի Իսաճիյե վարժարանին, Ամերիկեան միջնագոյնին
Գօլէճին, Փրօփականտայի եւ Թիէրներու կրթարաններուն, Յունաց
էփանկէլիքի վարժարանին, Ալիանս Իարայելիթի դպրոցներուն հետ
զիտական ո'ր եւ է ճիւղի մէջ կրնան մրցիլ, կամ նոյն իսկ բարդա-
տուիլ:

Առայժմ տեղւոյս հայ երկսեռ նախակրթարաններու ծրագրային
անկերպարան վիճակը առանց բացատրելու միայն կեդրոն Մեծաւն,
Խորհրդոյ ծրագիրին եւ յիշեալ դպրոցներու եւ վարժարաններու
մէջ ընդունուած գասագիրքերու վրայ հիմնուելով կրնամ ըսել թէ՛
Տօք. Ն. Տաղաւարեանին ժողովոս Ազգ. երկրորդ տարւոյ վարժարանաց
գրած 492 էջ մեծածալ Առողջարանութիւն Աւանին» անուն երկին
այդ նախակրթարաններու համար իրեւ դասագիրք ընտրուելը բազ-
մադրմի քննադատութեան արժանի առաջին արագը եղած է:

Երկրորդական վարժարաններու եւ մեր նախակրթարաններու
մէջ գտնուած տարբերութիւնը թէեւ ահագին է, բայց պահ մը են-

Թաղրելով որչափ տարբերութիւնը այնչափ մեծ չըլլար, կընդունիմ որ Տօք. Ն. Տաղաւարեան ազատ իզիտութիւնս, ճարտարապետ երկրագործ, վկայեալ բժիշկ ելն. ելն. ելն. է, իր պատկանած հասարակութեան պատիւ կ'ընէ, միայն թէ ինք լացաօրիկ ջանքերով եւ հաղուագիւտ ինքնօգնութեամբ զարգացած անձնաւորութիւն մ'ըլլալուն սովորական մանկանցուներու եւ ընդհանուր տեսութեամբ մեր պարզամիտ ուսանողներու վրայ ճիշդ ու ճիշդ գաղափար մը չի կրնար ունենալ:

Կ'հաւատամ որ յիշեալ գիտնականը հայ տառերու, մանրէներու, տիեզերքի եւ անոր կազմութեան վրայ երկար ուսումնասիրութիւններ կատարելով գնահատելի գործեր կրնայ արտագրել բայց մեր դպրոցականներու մեծամասնութիւնը կազմող միջակ արարածներու կարողութեան, ընդունակութեան յարմար դասագիրքեր չի կրնար պատրաստել:

Կ'սիրիմ յուսալ թէ՝ յիշեալ Տօքթորը փասթէօրեան գրութեան ողջն քաջ ըմբռնած ըլլալով որ մը կրնայ ինք ալ իր կողմէն զբաղել քանի մը տեսակ շիճուկ (sermon) որով կարելի կըլլայ հասարակութեան մէջ տարածուած ախտերէ գէթ մի քանիին վնասները նուազեցնել, բայց Կոտով ալ պէտք չէ որ նա մեր մէջ քաջ մանկավարժ մը նկատուի, արդէն իր գրութեան առանձնայատուկ բառերը, ոճերն ու ձեւերն ալ կ'ցուցնեն թէ նա՝ լեզուին ենթարկուած ընդհանուր բնաշրջութեան օրէնքին հպատակելէ կերպով մը ազատ կը համարի ինքզինք:

Իրերու այս վիճակին մէջ մեր ուսումնական վերազարթնումի նոր առաքեալները որչափ ալ տեղւոյս նախակրթարանները բարձրագոյն կամ ամենաբարձր նկատեն, մարդ շատ միամիտ ըլլալու է ընդունելու, հաւատալու եւ նոյն իսկ յուսալու համար թէ՝ իրագիտութեան դաս առնելէ վերջն ալ նիւթի կամ իրի վրայ գաղափար չունեցող աշակերտները Տօք. Ն. Տաղաւարեանի անդամազննական, բնախօսական, սարրալուծական, արտաբանական ելն. բառերն ու բացատրութիւնները պիտի ըմբռնեն եւ անկէ բան մը պիտի հասկընան «Երանի որոց ոչ իցի Տեսալ եւ հաւատացեն»:

Գաղղիոյ մէջ համալսարանական առաջին աստիճանի (baccalauréat) վկայական ստանալու համար կատարուելիք քննութիւններու մէջ իսկ չին ուզեր անդամազննութեան եւ բնախօսութեան վրայ այնչափ տեղեկութիւն, որչափ կ'պարունակէ այդ երկը:

Այս ամէն մեղքերուս վրայ բարձր մեթոտի կիրառութեան խընդիր մ'ալ կայ, դաս վարողը դասագիրքի անյարմար ընտրութիւնը տառնց մտաբերելու յառնի աւելցուցած է նաեւ թէ իր դասաւանդութեան եղանակները բարձրագոյն վարժարաններու մէջ ընդունուած մեթոտներու համաձայն (մեթեաքիպի ա' շիյիսի օշան ուսուցու քեհրիս իւզեհի) են: Այս ալ եթէ ճիշտ է, դարձեալ աններե-

լի սխալ մը եղած է, որովհետեւ անսահման համարձակութիւն պէտք է ըսելու համար թէ՛ մեր նախակրթարաններու, աշակերտները կրնան բան մը սորվիլ, բարձրագոյն վարժարաններու յատուկ դասաւանդութեան եղանակով:

Այս պարագաներու մէջ Ա. Մանուկ իբրեւ տեղական թերթ կըրթական այս խղճալի կացութեան եւ անօգուտ ու թերեւս փնտաբեր ցուցամոլութեան վրայ ձայն հանելու եւ հրապարակաւ բողոքելու իրաւունք եւ նոյն իսկ պարտականութիւնը չունի:

Ինչո՞ւ չեն ուզեր որ այդ նուիրական պարտականութիւնը համարձակօրէն կատարուի, երբ հրապարակագիր մը այդ երկու տեսակ պաշտօնավարութեան տարօրինակ ձեւերուն եւ հոն ցոյց տրուած ածապարանքին վրայ զարմացական հարցում մը կուղղէ, ինչ հարկ կայ զայն իբրեւ անձ նախատող նկատելու:

Եթէ այսինչ ձրի կամ թռչակաւոր պաշտօնէի կամ դասատուի հարեւանցի կերպով կատարած ատողպապահական քննութիւնները եւ ածապարանքով տուած դասերը մատնանշող խմբագրապետն ալ անձ անարդող, պատիւ աղարտող համարուի, հանրային եւ մասնաւորապէս կրթական գործերու վերաբերեալ քննադատութեան իրաւունքը միթէ՞ նշանակութիւնը բոլորովին կորսնցուցած չըլլար:

Երկու որոշ կէտի վրայ կատարուած սովորական եւ սահմանափակ բանադատութեան մը մէջ անձնական պատիւը (նամուս) յարգեն ու վարկը (իրիպար), կարողութիւնը (իգթիսար), արհեստը (սանասք), պաշտօնը (մեմուրիյէք), հանգամանքը (սըֆէք), համբաւը (շօհրէք), նա մանաւանդ աստիճանը (րիւքպէն) ի՞նչ գործ ունին:

Երբ օրէնքը սուելի բարձր աստիճանաւորներու պաշտօնավարութեան եղանակին դէմ բողոքելն ու իհարկին քննադատութիւններ կատարելը թոյլատրած է, այլ եւս երրորդական, չորրորդական կարգի աստիճանաւորները ի՞նչպէս քննադատութենէ վեր կրնան նկատել իրենց գործերը:

Ասոր հետ մէկտեղ պաշտօնի մը կիրառութեան նկարագրականին համապատասխանող եւ վերացական կերպով գործածուած գոյական մը ածականի վերածել եւ զայն ուրիշ լեզուի ուղածին պէս թարգմանել եւ երկրորդ լեզուի տառաւորներէն աղիկամի ընտրութիւն մը կատարելով քննադելն մէջ գոյութիւն չունեցող նշանակութիւն մը անձի վերագրել՝ ճշմարտութեան ուղղամտութեան եւ ազնիւ լեզուի որ՞օրէնքին հետ կրկայ համաձայնիլ:

Մէկու մը «գուն գողութիւն կընես» ըսելն ու «ղուն գող ես» ըսելը թերեւս իրարու մօտ նշանակութիւններ ունենան, բայց երբ մէկուն «այս ըրածդ գողութիւն է» ըսուի, վերջին եւ տալին աստիճաններու մէջի տարբերութիւնները միթէ կարելի՞ է ուրանալ, թող որ գործածուած ածականաւորքիւն բառն ալ գողութիւն բառէն անհունապէս կ'տարբերի, որովհետեւ գողութիւնը կրօնա-

կան, բարոյական եւ քաղաքական օրէնքներով արգիլուած յանցանք մէջ, մինչդեռ աճապարաբուժիւնը նոյն իսկ ձեռնածուծեան (հօգգաւ պազըրգ) նշանակութեամբ անունն է արհեստի մը զոր օրէնքը արգիլած չէ, ուստի այդ գոյականը երբ ամականի վերածուծեալ նոյն իսկ անձի մը ուղղութիւն, զայն ուղ թափն հետ բաղդաթել հերելի չէ, միայն այդ բառը երբ ոչ արուեստագէտի մը ուղղութեամբ ըլլալով, կ'մնայ գիտնալ թէ՛ ի՞նչ իմաստով զործածուած է, եւ զայս քննելու միջոցին ո՛չ ոք իրաւունք ունի այդ բառը ուղածին պէս ուրիշ լեզուի թարգմանելու եւ հրկրորդ լեզուի մէջ գտնուած առումներէն զործին եկածը նախընտրելու, այլ պարտաւոր է բնական գիշերն վրայ վաղեմի զործածութիւններու եւ ընդօրինակելի հեղինակութիւններու հետեւել:

Հակառակ պարագային ի՞նչ կըլլայ գրեթէ՛ Բրոնիկագիր մը՝ պարի դասատուի մը վտէժկոտ վարմունքը դիտելով երբ օր մը գրէ թէ՛ «Այս ինչը քաջ պարող մը ըլլալով ամէն անգամ իմ վ' գտնել եւ բոլոր գործերուն մէջ չափազանց աճապարանք ցոյց կուտայ» այն ատեն յիշեալ ուսուցիչը իրաւունք պիտի ունենայ վերոյգրեալ հաստուածը հետեւեալ կերպով թարգմանելու եւ պատուոյ դատ բանալու «Փիլան ալիս պիտի ֆոյեֆ եւ օյուննու օյունդունեան, հեր երե կրեւ վի պիլմիւնի մուսուկյաքընս հասեկ աշորդ առեղի իզնար եսեր» ինչո՞ւ, որովհետեւ առձեռն բոտարաններ ֆոյեֆն ու օյուննուն պարող, կաքաւող, խաղացող եւ նշանակած են, բայց երբ նմանօրինակ դատեր թրքերէն չկարգուած քաղքի մը, օրինակի համար Մատրասի մէջ տեղի ունենան, ընտանաբար եղած պնդումին համեմատ հայ անգլիներէն բառարաններու պիտի գրմուի նկատելով որ Հայ անգլիներէն բառարաններուն ամենէն բնութիւնը Հ. Մատթիա Վ. Պետրոսեանինն է, եւ ատոր մէջ առեւ պարարին կառակով conjurer, այսինքն habile եւ պարիչին ալ պարզապէս dancer այսինքն danseur նշանակութիւնները տրուած են, այն ատեն դատերը Հնդկական ովկիանու ջուրը չեն իյնար: Ահա այս պատճառներով Րօլէնը ըսած է թէ՛ լեզուի մը բառերն ու խօսքերը ճշդելու համար հարկ է նոյն լեզուի մէջ գտնուած զործածութեան, հեղինակութեան, հնութեան, վերջապէս ողջմտութեան դիմել:

Արհեստակիցներու մէջ հաւանական եղող մրցումի անձնական թշնամութեան չզոյւթիւնն ալ կ'ապացուցանէ որ Ա. Մալոյ յարգոյ տնօրէնը նախաձեռնական նպատակ չուներ փոխէր կրնար ունենալ: Ահա այս կէտերը ըմբռնելու մէջ է, որ գտաւաբար կ'սկսալի եւ իր պնդումները անտեղի վ' մնան, որովհետեւ չէ՛ կրցած գործը անձէն գտնել:

Եւսուրեւ Հ. Եւսուրեւս

ՀՈՂԻՆ ՏԱԿ

Լեռան կողին վրայ լուսն
Լայն ձիւնին տակ համօրէն
Գերեզմաննոցը գիւղին
Կը բնանայ տրամօրէն:

Լայն ձիւնին տակ համօրէն
Բլրակներու ներքեւ ցամ,
Սիրելիներ կան հեծող
Անկերջ բունէն ձանձրացած:

Բլրակներու ներքեւ ցամ
Ընոնք կուլան միտսին,
Հողին տակ հէգ տարագիր՝
Մեռնողները կը մըսին . . . :

Անոնք կուլան միտսին,
Ու իրենց սեւ խցիկէն՝
Իբրեւ բալոն՝ դէպ երկինք
Սեւ նոնիներ կարծալեն:

Հրատ՝ Տ. ՆԱԶԱՐԵԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԿԻՏԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄ

Անգլիացի հեղինակ մը, Բիէս Քրօֆթին, վերջերս հրատարակած է գեղեցիկ գիրք մը՝ Իրերաօգնութիւն անոնցով, որուն մէջ հիանալով հանգերձ Տարվինի վրայ՝ բաւական ապացուցուած չի գտներ այն վարդապետութիւնը որով Տարվին կեանքի պայքարը, տկարներու ճակատագրային ջնջումը կ'նկատէ իբր տիեզերական օրէնքներ: Իր խիզճի այս վրդովանքէն ծնունդ առած է իր հատորը, ինչ մը անձնական գիտողութիւններ հաւաքած է քննութեան վրայ, բնապաշտներու, ցեղաբաններու, եւ պատմագէտներու զործերէն քաղած է բազմաթիւ իրողութիւններ որոնցմէ եղբակացուցած է թէ փոխադարձ պաշտպանութեան, իրերաօգնութեան օրէնքը աւելի զօրաւոր է աշխարհի մէջ քան պայքարի օրէնքը:

Նախ ցոյց կուտայ թէ ամէնէն բարգաւաճ կենդանիները անոնք չեն որ լաւագոյն կերպով զինուած են ճիրաններով եւ ալոսանքով մագիլներով եւ կտուցներով, այլ անոնք որ ամէնէն խորունկ բնազդը ունին համերաշխութեան: Դիտել կուտայ, օրինակի համար, թէ որոճացողները որոնք երամովին կ'ապրին, հակառակ իրենց անհատական պաշտպանութեան տկար միջոցներուն, ի դերիւ կ'հանեն մտակերներու յարձակումները՝ երբեմն պահակներու կողմէ տրուած ազգարարութեանց չնորհել խոյս տալով անոնցմէ: Եւ երբեմն ալ նոյն իսկ իրենց հաւաքական ընդդիմութեամբը յաղթականօրէն դիմադրելով անոնց գիշախանձութեան: Յոյց կուտայ այն ամէն տեսակ առաւելութիւնները զորս ընկերովի կեանքը կ'հայթայթէ փաղթող եւ ջրային թռչուններուն, հաճոյքով կ'նկարագրէ անոնց համակմբովը երկար ճամբորդութիւններու եւ որսորդութեան հա-

մար, կամ նոյն իսկ պարզապէս հասարակաց գրասանքներու համար, ինչպէս են երկը կամ պարը:

Մինչեւ իսկ կ'իսորհի թէ կենդանական աշխարհին մէջ ընկերակաւութիւնը տեսակի մը բարգաւաճման լուազոյն երաշխաւորութիւնն է:

Անցնելով մարդկութեան, կ'դիտէ թէ Հօպսի սկզբունքը, *homo homini lupus*, (Մարդը զայլ մըն է մարդուն համար), երբեք նախապատմական մարդուն սկզբունքը եղած չէ: Նախապատմական շրջանի վրայ եղած բոլոր հորագոյն աշխատութիւնները կ'ձգտին՝ ընդհակառակը՝ ապացուցանելու թէ մեր առաջին նախահայրերը խմորվին ապրած են, ինչպէս կ'հաւաստեն հնախօսներու ձեռքով գտնուած շատ մը կայծքարէ գործիքներ եւ նոյն իսկ հաւաքական ապաստարաններու զրքը զորս կ'չինէին իրենց համար քարէ դռուն վայրենիները Տօրածնի քարանձաւներուն մէջ:

Քրօթթիւն մարդկային իմացականութեան զարգացումը կ'վերադրէ կեանքի այն պայմաններուն որոնք ծնունդ առած են ճշգիւ մեր տեսակին ընդերականութիւնէն եւ հաղորդակցելու համակերպութեան նմանելու մեր բնական պէտքէն:

Յետոյ կ'ուսումնասիրէ այն առաւելութիւնները զորս քաղած են բարբարոս ցիւղերը՝ հողը նկատելով իբր հաւաքական ստացումը եւ հաւաքարար մշակելով զայն, ինչպէս նաեւ այն օգնւոր զոր գտած է միջին դարու ընկերութիւնը *wildebeest* կազմակերպութեան մէջ Հիւսցու մով կ'իսօսի այն բազմատեսակ եւ ալլաղան շէնքերուն եւ հոյակապ մայր-եկեղեցիներուն վրայ որոնք տակաւին այսօր կ'հաստատեն գործակցութեան հրաշալի դօրութիւնը միջնադարեան ոստաններուն մէջ:

Քրօթթիւն կ'դիտէ նաեւ թէ, հակառակ ինչ ինչ արգելքներու ընկերակցութիւնը մարդկային կեանքին մէջ վերստին կ'գրտէ այն տեղը զոր երբեք պէտք չէր որ դադրէր գրաւելէ կ'նշանակէ իրերաօգնութեան նշանները մէկ կողմէ ժողովուրդին հանրային ջանքերուն մէջ՝ կազմակերպելու համար իր *սեկսիֆան*ները, իր փոխադարձ օգնութեան ընկերութիւնները եւ միւս կողմէ՝ զազանի անձնութեան, զօհողութեան հազարաւոր օրինակներուն մէջ, ինչպէս որբերու որդեկումը՝ չքաւոր ընտանիքներու տարւած օգնութիւնները եւ խնամքները եւ . . . համեմատելութեան գործեր ամէնքն ալ որոնք կ'ըսէ հեղինակը, կ'լիբրարիոն որքան քաղքենիներու նոյնքան եւ չքաւորներու միջեւ, թէ եւ ընդհանրապէս հարստութեան վարժութիւնը անտարբերութեան կ'նախապատրաստէ ի վերջոյ կ'եզրակացնէ թէ անոնց իրերաօգնութեան՝ մարդկային կեանքը ի սպաս անկարելի պիտի ըլլար թէ լոկ այս սկզբունքը երջանիկ ապագայի մը գրաւականն է մեզի համար թէ՛ նոյն տեսակի անհատներուն միջեւ տեղի ունեցող պայքարը, պա-

տեղադրե՞լ Տարվինի կարծածին հոկտոսակ՝ քնական օրէնք մը չըլ-
լալէ զատ՝ մերժուած է որչափ ղիտական ղիտողութենէն եւ պատ-
մութենէն՝ նոյնքան նաեւ բանականութենէն եւ բարոյականու-
թենէն:

* * *

Անկլիոյ մէջ, ուր եւրոպական ուրիշ երկիրներէ աւելի դպրոցա-
կան ծրագրերն երեսն մէջ հոգ կ'տարուի տղոց ֆիզիքական գործու-
նէութեան եւ մտաւոր գործունէութեան միջեւ հաւասարակշռու-
թիւն մը պահելու, սկսած են ղիտականօրէն վիճարանիլ դպրոցա-
կաններու քուէի խնդրոյն վրայ: Մեկնելով այն սկզբունքէն թէ
ուղեղը՝ ուրիշ գործարաններու նման՝ չափապահց յոգնութենէն
ուժասպառ կ'ըլլայ, անհրաժեշտ կ'նկատեն տեսական եղանակով
մը նորոգել անոր ուժերը: Արդ, սա կարծիքը կ'պաշտպանուի՝ ըստ
նոր վարդապետութեան՝ թէ անկարելի է ճշգիւ զանազանել՝ ջղա-
յին դրութեան գնդերային ուժը վարող զօրութիւնը այն զօրութե-
նէն որմէ կ'վարուի խաղաղականութիւնը, եւ հիմայ իբր քնախօսու-
կան վրէպ մը եւ ֆիզիքական թերութիւն մը կ'նկատեն զօսաւանջը
որ՝ զատախարակին կարծիքով՝ նպատակ ունի տղուն վերադարձնե-
լու իր մտային կորովը, զանիկա երթարկելով յարատեւ եւ ծայրա-
յեղ ֆիզիքական մարզանքի մը: Կ'պնդեն թէ բաց օդին մէջ կա-
տարուած խաղերէն աւելի ազդու է ցերեկուան քուէն եւ թէ կա-
րեւորն է մանուանդ ուղեղային բջիջներու սպառումը նորոգել
քուէի միջոցաւ: Տղան որ ամէն օր ծանօթութիւններու հետդհետէ
աւելի մեծ գումար մը կ'ամբարէ, գործածելով իր յիշողութեան,
ղիտողութեան, խորհրդածութեան, բաղդատութեան, դատողութեան
կարողութիւնները, մտային այս ձգտումին հետեւանքովն իսկ կը
պահանջէ, կ'ըսեն, հանգիստի եւ դադարի աւելի երկարատեւ ժա-
մանակ մը քան ինչ որ կ'տրուի իրեն ընդհանրապէս: Իրաւ է թէ կը
թողան որ տղան խաղայ, բայց աւելի տրամաբանական պիտի ըլ-
լար բացարձակ հանգիստ մը տալ անոր: Այս միեւնոյն նոր վարդա-
պետութիւնը կ'պահանջէ սր բոլոր դպրոցական հաստատութիւննե-
րուն մէջ տղայք ամէն օր բժշկական քննութենէ մը անցնին՝ իրենց
քնախօսական կազմուածքին սեռակէտով, եւ այս քննութիւնը
յանձնուի ո՛չ թէ զատախարակին՝ որ յաճախ անձեռնհաս է, այլ մաս-
նաւորապէս տղոց մատուորական վիճակը քննելու եւ անոր վրայ
հսկելու պաշտօն ունեցող մասնագէտ բժիշկի մը: Կ'արժէ ուշադ-
րութիւն դարձնել այս նոր գաղափարին վրայ:

* * *

Անկլիական թերթ մը կ'գրէ թէ յատակագիծ մը յօրինուած է
որու ղործադրութեամբ կարելի պիտի ըլլայ ցամաքի վրայէ երկա-
թուղիով ճամբորդել Լոնտոնէն մինչեւ Նիւ-Յօրք հետեւեալ կեր-
պով. Ուղեւորը մեկնելով Լոնտոնէն հետդհետէ պիտի գայ Բա-

րիզ, Վիեննա, Վարշաւիւ, Ս. Բէթրապուրկ, Մոսքուա, Սամարա, Չելիապինսք, Օմսք, Թոմսք, Իրքուց, եւ պիտի կտրէ Ռուսաստանի հիւս. արեւելեան ահագին տարածութիւնը (Սիպերիա) եւ պիտի հասնի մինչեւ Պէտրինկի նեղուցը որուն տակ շինուած 38 մղոն տարածութեամբ թիւնեղէն անցնելով պիտի ընթանայ դէպի հարաւ եւ պիտի հասնի Վանքուվէր, ուրկից Միացեալ-Նահանգները կըսողով վերջապէս պիտի գայ հասնի Նիւ-Եօրք: Լոնտոնէն մինչև Նիւ-Եօրք այս ճամբով 12 օր պիտի տեւէ ճամբորդութիւնը, երկաթուղիի երկայնութիւնը ըլլալով 14317 մղոն:

* * *

Երկու սեռէ մոնոկներու ծանրութիւնը եւ հասակը բաղդատն լով՝ ստուգուած է թէ հաւասար տարիքի մէջ միշտ միեւնոյն համեմատութիւնը չունին անոնք: Այսպէս, մինչեւ 9 տարեկան հասակին մէջ աղջիկները աւելի կարճ են քան մանչերը եւ նուազ կը կշռեն: Յէն 12 տարեկան աղջիկները հասակով եւ ծանրութեամբ կ'անցնին մանչերը. 12 տարեկանէն սկսեալ աղջիկներու հասակը զգալի կերպով կ'կարճի եւ 15 տարեկանէն սկսեալ ծանրութիւնը կ'նուազի՝ բաղդատմամբ նոյն տարիքը ունեցող մանչերու հասակին եւ ծանրութեան:

Քաղեց Կ. ՆԱԽԱՍԱՐԴ

Լ Ր Ա Ք Ա Ղ

ՄԵՐ ԱՅՆԱԿԷՆ

* Ինչպէս գրած էինք անցեալ թիւով, Ախրատիւնամ ընկերութիւնը ինչ ինչ պատճառներով ստիպուած էր իր հրատարականք տալու, այժմ կ'տեղեկանանք որ իրենց գոհացում տալ կ'իստատացուի որպէսզի շարունակեն իրենց պաշտօնը և նկատելով որ Զատիկի առթիւ անխնամ պիտի մնան բազմաթիւ աղքատ հիւանդներ, ընկերութիւնը կազմող անդամները ստանձնած են շարունակել գէժ առած իրենց պաշտօնը. Զատիկան տօներէ վերջ, միանգամ ընդ միշտ կարգադրելու և կանոնաւորելու համար իրենց ունեցած իրաւունքներն ու պաշտօնավարութեան պահանջները:

ԱՆՈՒԱՆՈՒՄԵՐ

* Քաղաքիս Ֆրանսական ընդհ. Հիւպատոսարանը, հանգուցեալ Հայկ Էֆ. Սիմոնեանի մահուամբ բաց մնացած Բ. Թարգմանի պաշտօնին կոչած է Մանմուտ էֆէնտին որ իր լեզուագէտի և օրէնագէտի անգամանքով ծանօթ է մեր թուրք հասարակութեան մէջ:

* Նոյն հիւպատոսարանի պատգուակալ Թարգմանի տիտղոսը արուած է քաղքիս

պատուաւոր ազգայիններէն Երուանդ Էֆ. Սպարթալի:

* Ստացանք երկու նմոյշները « Գործնական բառարան Հայերէնէ Անգղիերէն » եւ « Զորքըլեզուեան խոսակցութեան Զայերէն, Գաղղիերէն, Անգղիերէն եւ Գերմաներէն » անուն զոյգ մը ընկերուն որոնց յորիման ձեռնարկած է պր. կառ պրակ հրատարակել սկսած է Զ. Տ. Ս. Փափագեան: Գործնական բառարանը կը կ'բաղկանայ 507 էջէ պարունակելով զործնական բառերու ճոխ և բազմազան մը թերք մը. իսկ Զորքըլեզուեան խոսակցութիւնը որ կը բաղկանայ 320 էջէ, բաժնուած է երեք մասի. Ա. մասը Բառագրութիւն, Բ. մասը խոսակցութիւններ, այցելութեան վաճառման գնման, ճամբորդութեան ժամանակի այլ և այլ արհեստանորոց հետ, էյն, էյն, իսկ Գ. մասը տոմսերու, նամակներու, բնկալագրութեան, հրաւիրագրերու եւ խոսակցութեան: Սոյն երկու գործերն ալ կարեւոր պէտք մը գոհացնելու և օգտակար ծառայութիւն մատուցանելու կոչուած են: Թէ՛ դպրոցականներու և թէ՛ չափահասներու ու շուկայի մարդոց, Բառարանին գինն է 35, Զորքըլեզուեան խոսակցութեան գինը 12 զրջ ողջ: Մեծաքանակ գնումներու համար կարեւոր զեղչեր:

Իմրապիր - Տնօրէն Ի. ԻՄԱՄՈՒՐՅԱՆ, ՈՐԴԻ. * Տպագրութիւն Ի. ԻՄԱՄՈՒՐՅԱՆ, ՈՐԴԻ

ՅՈՒՑԱՍՆԵՐ

1. ԴՐԱՄԻ, ԿՇՈՒ ԵՒ ԶԱՓԻ

- Ա. Դրամները փոխելու համար բազմապատկելի թիւեր:
- Բ. Կշիռները » » » »
- Գ. Զափերը » » » »
- Դ. Զանազան դրամոց արժողութիւնները:
- Ե. Անգղ., ռուս. հազարերորդաց արժողութիւնները:

Զ. Ծանօթութիւն մը՝ որ կը բացատրէ անգղ., դր. մները փոխելու համար դիւրութիւններ, Այսպէս՝ միայն Մէկ թիւով բազմապատկելով՝ կարելի է գտնել ո՛ր և է գումարի մը, քանի՞ ռուբլի, շէլին և բէնս ընելո՛ւ: Իւր փոխադարձաբար՝ անգղ., դրամը ո՛ր և է դրամի վերածելու եղանակը, մշտ Մէկ գործողութեամբ:

Գիւն 2 Ղրուշ

2. ՍԷՃԻՏԻԻ ՅՈՒՑԱԿ

- Ա. Մէծիաթէն տարրեր անսակ դրամի վերածուած:
- Բ. Զանազան դրամոց արժողութիւնները:

ԾԱՆՈԹ.— Այդ ցուցակին Ա. կը ցուցնէ մէծիաթէն 1-100 մի ու մի և 200-50.000 chiffres ronds ո՛ր և է դրամի մը քանակութիւնը, այսպէս՝ օրինակի համար ունինք 64 մէծիաթ և կ'ուզենք գիտնալ որքա՞ն անգղ., ռուբլի կ'ընեն: Գումարս ծայրով միայն՝ պիտի գտնենք 1. 11. 10. 15.6 Ֆրանքը նշին գումարին կ'ընէ 270,61 Լն., Լն.:

Գիւն 2 Ղրուշ

3. ԲԱԶՄԱՊԱՏԿԵԼԻ ԹԻԻԵՐ

- Ա. Դրամները փոխելու համար բազմապատկելի թիւեր:
- Բ. Թուրքերէն, հայերէն, զաղդիերէն և յունարէն բացատրութեամբ:

Գիւն 2 Ղրուշ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Դրամներու տեսակները.— Օսմ., ոգին 100 դրուշէն, 125էն (բամպիս) 128 1/2էն (շիւրիք քամպիս), 135 1/4էն (թարիֆա), մէծիաթէն 19էն (ոզը), 20էն (ոզը), 20 1/2էն, 22 1/2էն, 33էն (ընթաքիկ): Ֆրանք, մարք, լուսպի, տուար, քուսպի և անգղ., ռուբլի:

Կշիռներու տեսակները.— Անգղ. թոն, գաղղ. թոն, անգղ. կենդինար (շալ), նոր կենդինար (100 բիւկրամ), հին կենդինար (44 զբա), քիւլորամ, զբա, աֆրանի չէքի, աֆրանի չէքի (5 0/0 զեղչով, եւրոպիոյ համար):

Զափերու տեսակները.— Չուխաճը արշընը, մէյմար արշընը, էնտազէ, մէթրօ և ետրտա:

ԳԻՆԵՐԸ

1 օրինակ 2 Ղրուշ, 3 օրինակ 1 1/4 մէծիաթէ, 7 օրինակ 1 1/2 մէծիաթէ, 15 օրինակ 1 մէծիաթէ, 32 օրինակ 2 մէծիաթէ, 50 օրինակ 3 մէծիաթէ, 100 օրինակ 1 ռուբլի Օսմ., 100էն վեր 20 հատ 1 մէծիաթէ: Թղթատարական ծախսը մեր վրայ:

Կշիռային հաղորդին 10 0/0 պիտի յատկացուի տեղւոյն Ազգ. երկ. վարժնոց:

Հասցէ՝

ՍԱՐԳԻՍ ԲՈԼՈՒԲԵՅԱՆ

SARKIS BOLOUBÉYAN

Service des Quais — Smyrne

GRANDS MAGASINS

DE LA RUE FRANQUE — SMYRNE

P. XENOPOULO & Co

ՆԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆԲ ՖՐԱՆԿԱՑ ԹԱՂԻ
Բ. ՔՍԷՆՕՔՈՒԼՕ և Ը

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻԷ 25/9 ԱՊՐԻԼ 1906

Ցուցադրութիւն

Փարիսի և Սմառնայի եղանակներու

ԼԱ ՊԱԼՈԻԶ

(LA BALOISE)

ԱՐԱՆՏԱԿԱՐԳ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ ԸՆԴԴԻՄ ՀՐԴԵԷ

ՀԱՍՏԱՏԵԱԼ Ի ՊԱԼ [ԶՈՒՅՑԵՐԻԱ]

ԴՐԱՄԱՏԻԿԱԼ 10 ՄԻԼԻՈՆ ՅՐԱՆԲ

Ընկերութիւնս հրդեհի դէմ կապահովէ ամեն տեսակ շէնքեր, անշարժ կալուածներ, գործարաններ, կարասիք, ասլանքներ ևն.

ԼԱՊԱԼՈԻԶ իր յաճախորդներուն կապահովէ այն ամեն առաւելութիւնները որք ուրիշ պատուաւոր ընկերութեանց կողմէ կընծայուին հասարակութեան:

Աւելի ընդարձակ տեղեկութեանց համար դիմել առ՝

ԺԻԻԼ ԷԿԼԻ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳՈՐԾԱԿԱԼ ԶՄԻՆՆՈՑ

Գրասենտակները կը գտնուին Մամսատան մօտ, փարափին վրայ:

ԿԸ ՓՆՏՈՈՒԻ

Վնեստիկի Միխիթարեան Երից վարդապետաց երկհատոր բառարանը, ով որ ունի և ծախելու յոյժար է կրնայ դիմել Խմբագրատուն: